

UTAZÁS AZ ÖCSÉMMEL

IV.

Irta THURZÓ GABOR

Amikor mi négyen még gyerekek voltunk; a Szűz Városa

A sivatag! Nevada! A sivatag! Az öcsém remek sport-Pontiacja, — már ötezer kilométer mögöttünk — engedelmes, tökéletes. Úgy szereti, olyan embernek látva, mint én a kutyámat, lovás a lovát. Amikor a Yellowstone Park után reggel ébredtünk, — jéggel borítva, csak a légfűtőt kellett bekapcsolni, újjáéledt, útra készen, engedelmesen, még csak szelíd ostopattogatással sem kell biztatni, mint lovas a lovát. A technika csodája — akárcsak a freeway — engedelmeskedik az embernek, aki létrehozta. Kikapcsoljuk a légkondicionálót, már hűteni kell — a sivatag! a szamárkóros, ördögsekeres sivatag. És kétfelől a sárga hegyek, közelednek, szétválnak, összegyűrődnek — és milyen messze vannak mindig. Ez a csoda, egy furcsa optika, a hőségtől megzavart szem tévedése. Ezerkétszáz kilométer van előttünk, sietni kell, egy motel, holnap nemzeti ünnep, ezen a lakatlan tájon — kétszáz, háromszáz kilométert futunk, és se embert, se falut nem látunk, csak ezt a sivatagot, azzal a poros-sárga sűrű növényzettel, úgy borítja a talajt, mint valami vedlett, szőrement bunda. Végre kiszöndülnek ezek az ördögsekeréféle szomjas növények, hirtelen oázis, kicsi farm, a puritán Utahból átértünk Nevadába, a szerencsejátékok államába. Meg sem kell nézmem a térképet, tudom, ez már Nevada. Az első várost ugyanis — tizenegy lakosa van különben — Jackpotnak, vagyis „Főnyereménynek” hívják; tenyérnyi oázis, egy szerény motel, több benzinkút, és a kaszinó, tele játékautomatákkal. És újra a sivatag, végeérhetetlenül. És újra kiszöndül a kóró, ismét víz lehet valahol, gyér fű, parányi farm, és akár egy westernben: nagykalapú, valódi cowboyok terelik lovon a tarka, igénytelen gyomrú teheneiket.

— Los Angeles-ben, Hollywoodban peched volt — mondja az öcsém. — A californiai napfény helyett ború, eső. Most szerencséd van. Már régen dzsipen terelik a cowboyok a teheneiket. Én is most látom ezt először.

Sűrűsödik a zöld, a hegyek akár az Alpések, magasból ereszkedünk le Lake Tahoe-hoz, óriási méregkék tengerszem, talán ezer méter magasan. Egy városka, egyik fele Nevada, a másik fele California — úgy is hívják: Statesline, vagyis „Államhatár” —; a californiai felén (egy sűrűn beépített utca választja két részre a városkát) meghitt, családias faházak, a tavon ringó csónakok, motorosok, a nevadai felén hatalmas hotelek, játékkaszinók. Csak át kell menni az utcán, valamelyik kaszinóban (ezek is napi huszonnégy órát „üzemelnek”, akárcsak Reno-ban, Las Vegas-ban) nyerhetsz öt centért tíz dollárt, vagy elveszítheted, amid csak van. S akárcsak Las Vegas-ban, ebben a szikrázó, forgó-fényű, pihenést nem ismerő városban — különben ez a házasságkötések városa, a stripen, vagyis a fő utcán, legalább tizenöt kápolnácskát számoltam össze, valamennyi esküvők céljaira, a rengeteg protestáns vallás valamelyikének alapítványa — itt is, a Statesline nevadai játékkermeiben, a csattogó, hol csöngető, hol aprópénzt csörgető, hol csak némán kattánó játékautomaták előtt javarészt nők, izgatott asszonyok, egyszerre három gépen próbálva a szerencsét, férfit most is alig láttam. Se nap, se éjszaka, hajnalban Las Vegas valamelyik kaszinójában, az El Cortezben vagy a Plazában.

Vissza, „hazafelé”, Hollywoodba.

— Itt mégis letérek. Az a háromszáz mérföld már nem számít.

— Hová?

— Majd meglátod.

Félelmetes kacskaringók — az útépitészet költészetének újabb csodái —, egyre feljebb, erdőkön átvágva, mennyi szép, megnyugtató színű zöld, a fenyők mennyi változata. Az öcsém vezet, én félek — alattunk a szakadék.

— Mikor voltál Baján?

— A háború előtt.

Mert Baján éltek akkor, gyerekkorunkban, a rokonaink, egy kivételével valamennyi nagynénénk, unokatestvérünk, és oda vonult le tavasztól őszig apai nagyanyánk, nagyapánk, túl a városka-határon, a szöllejébe. Ide látogattunk el, mi négyen, gyerekek. Abban a roskatag házban annyi unokának volt helye, amennyien csak voltunk. És nagypapa bora volt talán a legrosszabb a világon. Aztán

szétszakadozott a család, mi már Budafokon nyaraltunk, apánk egyik szerencsétlenül épített házában. „A csónaktúra, emlékszel?” — kérdezi az öcsém. Mert kérdez és én felelek, hisz ide akarja hozni Californiába a hajdan-volt gyerekkorát, ifjúságát, — és kit kérdezhet, ha nem engem? és ki felelhet, ha nem én? Az a csónakut, Budafokról Bajára, elveszve Paks szigetcskéi között, visszaevezve, újra megtalálva a Dunát, mi ketten és az unokanővérünk, a „stramm”, remek karizmú hitoktatónó, a Bözsi. „Mi van vele?” — kérdezi. Aztán Baja, a Sugovica, a Duna szigetei — homokszigetek, körülvéve fűzekkel —, a vízimalmok láncolata, a bajai lányok — nagy szerelem, R. Magda — „te — mondja —, amikor két éve otthon voltam (sosem mondja, hogy „odaát” vagy „nálatok”) lefurikáztam Bajára. Már nagymama, de még tartja magát”, és B. Győző, a bikatestű, azzal mi van? A híret se hallottam negyvenöt év óta, és a többiek, elfelejtett, belőlem eltűnt nevek és színterek, és vágatunk a kacskaringókon — szédítő hullámvasút — lefelé, Virginia City-be, nevek és gyerekkorunk színterei, én alig emlékszem valakire, valamire, az öcsém mindenre, egy idegenbe-szakadt az emlékeiből él. És amikor Öcsivel és Tibivel biciklin mentek Bajára — Öcsi főmérnök, nagypapa; Tibi főorvos, nagypapa; de akkor srácok mindketten, biciklire termettek — és amikor... Beszél és beszél, és kérdez és kérdez. Most eltűnik Amerika, valahol messze járunk, nagyon a múltban, a nagypapa szőlleje, a csónaktúra, a bicikli-út, és — emlékszem? — amikor Maria Zellbe mentünk a motorján, és útközben kétszer lerobbantunk, és a Hotel Wandl, ahol laktunk... És az első felesége. És a szépséges I., a bártáncosnó, a jól nevelt, tisztességes. „Azt kellett volna elvennem” — mondom. „Most milyen?” Az se fiatal már — mért lenne az? —, de szép így, teltkarcsún most is. Naponta látom. „Ki fuserálta el a dolgot? — kérdezem. — Mért nem őt vettéd el?” Vezet, figyeli a kanyarokat, szinte zuhanunk lefelé, Virginia City-be, nem válaszol. „Anyá engem sosem szeretett” — mondja. Ez nem igaz! Anya mindannyiunkat, mind a négyünket szeretett. „Engem csak apa szeretett. Aztán meghalt.” Négy fiú, egyetlen korán, fiatalon magára maradt anya, az üzletasszony — nem válogathatott a fiai között. És mennyi régen behagedt sebet tép fel ez a néhány mondat! Anya mind a négyünket egyformán szeretett — de azt legjobban, aki az apánkat idézte elé, akit félténie kellett. Az apánkat is féltette, nemcsak szerette. „Se téged, se engem nem kellett félténie.” Csak bólint, nézzem a térképet, — merre kell letérni Virginia City-be? „Anyá — mondja — én mindig féltém tőle. A szigorától. Amikor karácsonykor hazajöttem a tatai piaristáktól, már rosszul voltam.” És én? — ezt felelhetném, de elhallgatom. Mert sem ő, sem én nem tudtuk kimutatni a szeretetünket. A másik kettő tudta. És anya — hogy mondjam el neki? — mégiscsak nő volt, ha az anyánk, akkor is nő, asszony. Hegynek fel, hegyről le...

— Látod? Az ott lent már Virginia City.

És kérdez, és én felelek. És kérdez, és én felelek. Abban a teli hátizsákban — az emlékei, az élete van benne! — mennyi a kérdés!

Szegény Zseni néni, — nyolcvanhat éves volt — meghalt. Anti? Ritkán látom. A legkisebb öcsénk? a keresztfiam? Őket soha. Magda csinos, karcsú, túl a hatvanon is, dolgozik; hol Brüsszelben van az unokáinál, hol Bécsben, ahol még több az unoka. És kérdez, és én felelek. Hisz kit kérdezhetne? ki érthetné meg? kinek szólhatna a gyerekkori rettegésekről? a pékség liszt- és friss kenyér szagáról? a budafoki delekről, amikor anyánkat vártuk, túl Albertfalván, hogy kihevíülve, a hőségben lángvörösen — hisz milyen messzi volt akkor Pesttől Budafok! — taxin közeledjék, és mi másztunk be melléje, boldogan! És mi minden tűnt el azóta! A legjobb barát, — amikor itthon járt, csak a sírját láthatta. A régi nők! És ahogy velük együtt a mi belvárosunk is megváltozott, előregedett. Csak a mi házunk a régi, itt születünk, itt nőttünk fel, innen ment el. Ahogy akkor visszaintett az akna-csorbitotta márványlépcsőkről, akkor... „És tudod — felelek egy kérdésre —, a keresztanyád. Nyolcvanöt éves, combnyaktörés. De felépült. Csak azért nyűgös, mert botalt kell járnia, és nagyot hall.” Az anyánk, a mindig makkegészséges, tíz év óta halott. „Hidd el — egy éles, félelmetes kanyaron Virginia City felé közeledünk —, téged is szeretett. De egyé anyá azt látszik legjobban szeretni, akinek ki is kell mutatnia szeretetét. Nekünk nem kellett.” Mennyi név! mennyi színtér! A gyerekkorunk, ifjúságunk szereplői, színterei!

— Itt kell lemennünk? Nézd a térképet.

— Itt.

Bennem, az otthonmaradóban, a felejtőben — hisz nem kell emlékezni semmire, az élők itt vannak, a holtak sírját láthatom — egyszerre minden feltámad.

Itt, lefelé Virginia City-be, úgy ébred fel az elfelejtett ifjúság, ahogy egy fáraósírban talált búzaszemben, igazi elemébe téve, a földbe, feltámad az élet, a búzaszál, és milyen heves zölddel, frissen! És már Virginia City első, roskatag, sorsukra hagyott faházai.

— Tessék, Virginia City. Itt volt újságíró valamikor Mark Twain.

Egy lakatlan városka, afféle eleven múzeum, a múlt század közepéről. Egyemeletes házak virginiai stílusban, házak reklám-stílusban, tarka színek, egy dombcskán rogyadozó épület, valami „Mr. Potter operája” — itt aligha játszottak Verdit, Wagnert! Kabaré lehetett ez, zengeráj az ezüstásóknak! — a gondosan megőrzött házakban csecsebecse boltok — ismét annyi rondaság, mint a Hollywood Boulevardon, vagy a pesti, balatoni trafikokban, „souvenir”-boltokban, csak valahogyan másként, itt komolyan veszik, szépnek tartják; — vendéglők, játékkaszinók, hisz Nevadában vagyunk — egy százesztendő város, épen megmaradva, legalábbis a fő utcája, ez Bonanza világa. Tapintható valóság, — de mintha az Universal City, a filmváros díszletei közé tévedtem volna. És a Mark Twain múzeum — a régmúlt és közelmúlt kirakodó-vására. A világ első tévé-készüléke, a telefonok közül az egyik első, a padló kirakva az első nevadai autók rendszámával, az ezüstásók csákányai, ruhái, az első írógép, a hajdani vasúti szemaforok közül az egyik, egy nő, egy indián, korabeli ruhában — persze a nő éppúgy viaszból, mint az indián —, az első játékautomata, az első rulett-asztal, egy hajdani falióra, fényképek, Mark Twain mindenütt, borzasan, újság-kivágások, persze Mark Twain cikkeivel, egy valamikori autó, egy valamikori fogat... Ami csúfat, vagy hasznosat a közelmúlt megteremtett, itt van minden. Es éppúgy elhasználtan, porosan, mint azok a gyerekkori, ifjúkori emlékek, amelyek útközben támadtak fel bennünk — az öcsémben, az emlékezőben, s bennem, a felejtőben. Egy múzeum. Egy város, múzeum maga is. Nincs lakója, csak alkalmazottja. Amikor az ezüstabánya kimerült, elhagyták a bányászok, jobb vadászterületet szimatoltak valahol, és Virginia City — hadd omladozzék, romladozzék.

Dél van, vasárnap. Harangszó.

— Ott lent két templom is van — mondja az öcsém. — Levigyelek?

Egy apró templom kapuja zárva. A másiké, ez nagyobb, nyitva.

— Ez biztosan múzeum.

— De harangszó...

És a Szent Szűzről elnevezett templom — szerény kis istenháza — katolikus, nem protestáns és nem múzeum. Amerre csak jártam — itt is, Amerikában, és Európában — csak a katolikus templomok kapuja tárva-nyitva, hívogatva a hívőket: ide, az örökmécs, a tabernaculum elé! A templomot, egyszer valamikor, ír ezüstabányászok építették, papot is hoztak magukkal. Aztán az írek elmentek — alig maradt valami a városból, a fő utca jóformán —, de egy pap mindig ott maradt. És most felzúg az orgona, az oltáron már égnek a gyertyák, a padokban néhány hívő, veledégek itt Virginia City-ben, akárcsak mi. És megkezdődik a mise, s minden úgy, ahogy megszoktam, ahogy otthonos. Valami furcsa hazatalálás, az egyetlen ami ezen az amerikai úton közös mindazokkal, akik ott ülnek, térdepelnek a padokban. A hazatérés, a pillanatnyi otthon öröme. Öröm és fájdalom, mint amikor, milyen régen is volt! a német protestáns észak után, Münssterben, beültem a gótikus oszlopok alá, a színes üvegablakokon beszivárgó fénybe, és tudtam, akik körülöttem vannak, ugyanazt vallják, amit én, ki bűnösebben, ki tisztábban, mindegy az. Hívőnek lenni — jutott eszembe a paulita atya — mindig nehéz, és mindenütt, és gyanús. Hiszen *igazán* hinni is hányféleképpen lehet! De a Szűzről elnevezett városban, a Szűzről elnevezett templomban — az Egyetlen Otthon családtagja lehettem, ezt éreztem Kairóban is, a szír-katolikusok templomában, miséjén. Ott is — arabul prédikált a pap — mindent értettem, mindent tudtam, bár semmit sem tudok arabul. Otthon lenni itt, akárcsak az öcsém kocsiában, gyerekkorunkra emlékezve, — mennyivel más ez, mint a mormonok zavaros gyülekezete, a rokonszenves Alamo-házaspár reklám-tarka ige hirdetése. Egy templom, a Szűz eleven-élő temploma a róla elnevezett kulissza-városban, Virginia City-ben. A fő utcán csattogó-csörgő játékautomaták, kirándulók serege ebben a mégiscsak elragadó egy-utcányi városkában. Itt csönd, ez a vidékies templom. Nyitott a kapuja — gyertek csak, gyertek.

A halott ezüstabányák mentén, lefelé, még vadabb kanyarok, egyre félelmetesebb mélységek.

Mindig fáj — mondja váratlanul az öcsém —, hogy anya engem nem szeretett. Mi mást felelhetnék erre az ötvenéves, kiirthatatlan fájdalomra?

— Mind a négyünket szerette.

Ritkulnak, eltűnnek a fenyők, kúszik fel, szinte láthatóan, a hegyoldalra is a sivatag. Alattunk, kócos-szürke alkonyatban a Lake Moro. Megborzong a tükre, hisz szél kerekedett. A kilátón, a *vistán* is, derékon kapja a szemetes bödönöket, röpti-pergeti a sok papírt, ételmaradékokat, műanyag pohárkát, a Sierra fölött vonszolja, tépi, hosszába hasogatja, odébbhajtja a felhőket, ott már esik, eljut egy-egy csepp felénk is. De a *vistán* még ragyog a nap, csillogó konfettik a fejröppenő, egy pillanatra lekushadó, majd újra megpergő, szálló színes szemetek.

— Majd lent alszunk Lone Pine-ben. Onnan már semmi Hollywood.

Semmi? Gyorsan összeadom a térképen az útszakaszok mérföld-számaikat. Körülbelül annyira van Hollywoodtól Lone Pine, a Mount Whitney alján, mint Pest-től Augsburg vagy Szófia.

Mit vetítsünk? Az emlékek sorrendje. Nem találkozom F. atyával

— Először Floridát. Engem a flamingókkal.

— Majd máskor.

— Most. Hadd lássa. Az *oké* volt, *fine*, Florida, a flamingók és én.

— Majd holnapután.

— Akkor már nem érdekel.

— Akkor most se érdekeljen.

A redőny lehúzva, az ablak előtt apró vászon. Zizeg a léghűtő, sistereg a vetítógép. Még túlexponált, sárga kavargás csak a vásznon, belényilálló fehér sávokkal, aztán kitisztul a kép, hóban, csepergő olvadásban Sequoia rézvörös óriás fenyői. Elszórtan, egy-egy csak, aztán összefogózva három, — magasak, csupaszak, ki láthatja tetejükön azt a kontyot, a kemény-zöld maradék lombokat?

— Ez a Sherman Tree. Ezt láttad. Emlékszel?

— Az meg a More szikla. Emlékszem.

Kopasz, gömbölyű, szürkés-fekete, valóban mint egy mesebeli óriás mór tar koponyája. Ott, azok az ingatag falépcsők, ott vezet az út a tetejére, a szikla repedéseiben gallynyi, életért küszködő apró fenyők, épphogy megkapaszkodva, hófoltok, izzad, folyik a szikla; mint apró csermelyek a hóolvadás.

— Emlékszem.

— És erre?

A sivatag Hollywood után, ahogy a lejtőket, a freeway hídjait összemarkolta, szétörté, és gyúrten visszadobta a földrengés.

— Persze.

— És ez? Emlékszel? — Emlékszem. — És ez? Emlékszel?

Az öcsém. Emlékszel? Emlékszel? Hányszor kérdezte nyolcezer mérföldön át, és emlékezett, emlékeztetett a messzi múltra, a ködborította, pókháló-beszótté ifjúságra, az elfelejtett, vagy elfelejtteni akart gyerekkorra, ifjúságra. És most: pereg a film, újra emlékezni kell, de már a tegnapi, a frissen élőre, a megtett útra, még lábunkon a pora.

— Floridát a flamingókkal. És a New-York-i vilákiállítását és engem. Az is *fine* volt.

De most az út átszalad a kopár, szürkés-barna Sierrán, a lejtő és Bakersfield közeledik. Előtte jobbról, balról mérföldszám salátamezők, bizzegnek a locsolórózsák, ezüst zápor-gömbök messze fel a hegyek aljág, ember sehol ebben a végtelen, üde zöldben. Aztán a dombokon elszórtan furcsa, primitív szerkezetek: fűrókutak, tele olajjal California. Aztán ismét a sivatag, és újra, felkapaszkodva a Sierrára narancsligetek, gömbölyű fák, katonás rendben, zöld még a narancs. A freeway két nyomtávját rózsaszín-fehér azálea-sövény választja el. Az azálea California virágja.

— Emlékszel?

— Emlékszem.

Hirtelen, nemcsak a vásznonról, mézsféher sugárzás támad — most bújtunk ki a Wawona alagútból balról az El Capitain kopasz, meredek sárga faláról támad a napfény, jobbról a Menyasszonyi Fátyol vízeséséről pattogzanak az ezüst vízszikrák. A Yosemite völgy. Emlékszem? Hogyne emlékeznék! A Nevada vízesés fehér, végtelen vízpóra még most is az arcomat éri. És ott fenn, az erdőben váratlanul — dübörgése az útmutató — a Vernal vízesés. Hát persze, hogyne

emlékeznek! A Merced tavacszkává szélesedik, meg sem rezzen a tükre, ott is látom, és most is, a csúcsokat, a Székesegyházat, a Glaciert, a Három Fivért; a tóba tekintenek, ott tükröznek, és csak szeszélyesen kerek kis folton a tiszta víz.

— Tisztára megörültetek! Még haza sem jöttetek, és máris...

— És máris.

— Ilyen dilisek vagytok? A poolban isteni a víz. És micsoda nők.

Két kövér öregasszony napozik a fürdőmedence mellett. Egy szőrös hátú tözdebizományos úszkál. Ez a valóság, itt lent, a ház előtt, a Sycamore utcában. A vásznon a Tijoga hágó tűnik fel, havasan, befagyott tengerszemekkel, elhajigált ezüst tallérok. Az úton egy trailer vontat fehér kis lakóházat, apró ablakok, tarka függönyöcskéekkel, a vezetőfülke fölött afféle gyerekszoba, két pizsamás kislány néz ki és integet. Ez a valóság. A közeli emlék most a fontos.

— Komolyan nem mutatod Floridát, a flamingókat?

— Komolyan.

— Akkor lemegyek a poolba.

— Akár vissza se gyere.

Szeszélyes ez a vetítés. Mindaz, amit láttam, más sorrendben, egybekeveredve tűnik fel. Honnan mentünk hová? Most a Lake Moro következne, de a vásznon a Death Valley zöld-penészes sárgasága, a Death Valley, valóban a halál völgye, szorongató, félelmetes, egy szárnycsőr se tud megkapaszkodni, madár se száll, ez a halál némasága, a pusztulás, a megfoghatatlan rettegés birodalma. Ilyen a halál? Egyet ugrik a kép, — és hol van már ez a reménytelenség? Az ott — emlékszel? — a Grand Teton. Úgy közeledik a hármass csúcs, ahogy a Tátra, ikertestvére lehetne. És a Jenny-tó, akár a Csorba tó vagy Zakopane fölött a Morskje Oko. És ismerősek, tátraiak, alpesiek a fenyők is. Mekkorát kerülünk — ezen a nyolcezer mérföldes úton mindig letértünk a freewayről valahová —, amíg, versenyben az alkonyattal, ideértünk, amíg az öcsém ezt is megmutathatta, a kedves amerikai Grand Tetonját, ami — és ezt nem mondom meg neki — azért lehet olyan kedves, mert annyira emlékeztet az elhagyott Tátrára, az Alpesekre, olyan európain meghitt, mint most, hirtelen ugorva a hegyvonulat után, a Carmel, a Csendes-óceán partján, ezernyi, ismeretlen színű és illatú virágaival. Milyen furcsán következnek egymásra a szanaszét szórt tájak, egy kattánás csak a vetítón, egy fehér kocka csak a filmen, és ezer kilométereket ugrunk előre vagy vissza. A Carmel után a szédítő betonteknő, zúdul át rajta a Colorádó, — ez itt a Hoover-gát. Milyen messzi van Carmeltől, a Grand Tetontól, és most egyszerre elének lép,, bemutatkozik: emlékszem-e rá? Egy medve totyog az úton, közeledik az autó felé, a fenyőerdőből fehér csíkok szállnak fel, mintha a vonat eregetné a füstjét, — ez már a Yellowstone park, az erdő pici fumarolái, aztán egy fenséges gejzír, az Old Faithful, vagis a Hú Öreg, hűsleges, mert a gejzírek közt egyedül ő pontos: minden ötvenkét percben jelentkezik, addig bírja csak a föld alá kényszerítő zsarnoki erőt, aztán menekül, fel, a szabadba, sisteregve, robajjal, döhösen szinte, érkezik, a menetrendje ott a *visitor center* falán, jelezve, hogy számítani lehet rá, akár a legpontosabb expresszre; a többiek körülötte szeszélyesebbek vagy talán meghunyászkodóbbak, időnként próbálnak csak szabadulni, kénszagú vízfátyolt borítva szét a bugyogó, fortyogó völgyön. A Hú Öreg lövell a magasba, még védekezik, de már húzzák vissza azok a földmélyi zsarnoki karok, vonakodik, nehezen engedelmeskedik, tiltakozva még pöffent egyet-egyet, szakadozott párát füstöl, aztán visszakényszerül, hogy ötvenkét perc múlva — várjunk rá, nem hagy cserben minket, báméskodókat, a természet véletlenjein ámulókat! — újra szabadulni próbáljon. Most, most tör ki megint! — de ez már a Bryce Canyon, ez nem a gejzírek világa, és milyen messze van innen! A mélységben — mintha feje tetejére fordítottak volna egy cseppkőbarlangot — lazac színű sziklák, oszlopok, oszlopkötegek, ott lent a mélyben mint egy különös kiállítás, mintha Henry Moore szobrai lennének, még nevet is lehet nekik adni! Vékony szikla-szálkák serege, találgassuk, minek nevezük? A Város, vagy az Erdő? Egy rengeteg-város, vagy egy erdő-rengeteg? És az ott, az az aprófejű, koronás, holmi trónon üldögélő nőalak, — hát nem a Királynő? Az évezredes erózió csiszolta ezzé, vagy Henry Moore faragta? Három sokszoknyás, összefogózó alak, mintha keringenének, a fejükön mintha palack lenne egy csúcsos kódarab, — hogyan adjunk sebtiben nevet? „Üveges tánc”, ez illik hozzá legjobban, ahogy egy vonuló, szinte kosarakat, puttonyokat cipelő csoportot se nevezhetnénk másként, mint a „Szüretelők”. Rásüt a nap ezekre a mesebeli, egy szobrász képzeletére valló lazac színű szikla-alakzatokra, a természet

•e tárlatára, — és a lazac-színt derűs zöld váltja fel, réteges palahegyek, nyájas fenyők, szelíd patakocskák, a Zion Park. Hogy került ez ide? Hisz előbb láttuk, utunkon, mint a Bryce Canyon!

Így kever össze, illeszt logikátlanul egymás mellé, nem törődve az útvonalal, a filmszalag mindent, így, akárcsak az öregedő emlékezet, melynek mindegy már annak a sorrendje, amit megőrzött, ami nem hullt át a múltó évek mind szélesebb luggatású rostáján, jöhetnek hát az emlékek, mindegy, mi volt előbb, mi később, jöhetnek, se el nem kezdődve, se be nem fejeződve. Lényeges, mi mikor volt? melyik volt előbb, és melyik később? melyiket volt kár elraktározni, és melyiket nem? Az emlékezet. És sosem biztos, az ért-e többet, amikor nagy öröm ért, tehát egy pillanatra boldognak hitted magad, vagy amikor elviselhetetlen volt a szenvedés, mindegy az, elmúltak, a fakuló agy tekervényeiben húzódnak csak meg, olyik többé visszaidézhetetlenül, a másik újra meg újra jelentkezve, pontosan, akár a Hű Öreg, mindegy az, elmúltak, ez az utazás is elmúlt, milyen messze van, pedig csak tegnap volt, tegnapelőtt, ott keveredik, váltódik a vásznon, a friss élmény melege után a korábbi élmény alkonyatilag hűvösödője, nézzük a filmet, s mintha ott lennénk újra, és mégsem vagyunk ott, mindig az a pillanat érvényes, lássuk végre be! amelyik éppen van, az ifjúság, a gyerekkor, a jó és a rossz, a felfénylő és a kődbe temetkező, számít az, milyen is volt, jelentenek valamit ma már az örömeik, a kétségbeesések, az ujjongások, a rettegetések, semmi sem maradt meg belőlük, csak az életünk sebhelyeit láthatjuk, sebhelyek, úgy borítanak el mindent, mint vénülő kezét a májfoltok, semmi sem maradt, csak az van, hogy élünk, most, éppen most, és még el sem indultunk, máris visszatértünk, és maradunk, és nem is mi, egy állapot marad csak, az hogy vagyunk, ebben a pillanatban vagyunk. Tegnap volt? tegnapelőtt? — Las Vegas forgó-ugráló, tarkán tolakodó fényregetege, a játékautomaták süketen kattán vagy fémesen csörrenő muzsikája? — ahogy Marinelandben tűzkarikán ugráltak át a fókák, rozsmárok, ahogy Orky, a táncoló csodabálna, a „gyilkos”, úgy kapta ki az idomár szájából a halat, ahogy kezemből a húsdarabot a kutyám? — Beverly Hills, a filmsztárok pálmák, muskátlifák közé bújó villái? — Los Angeles, a tűzlépcsős, ódon, téglahomlokzatú házak és a Music Center szökőkút-parádéja, a Hollywood-hegy csillagvizsgálója, bekerített parkjai a pólózókkal? — hirtelen, a szelíd fenyőcskék mögött szinte rámtámadó Grand Canyon, ez a fantasztikus mesevilág, rozsdaszín szikláival, a Colorado mélységes mélyben felkékklő szalagjával, mesebelien és valószínűtlenül, de úgy, ahogy valaha Cholnoky Jenő őskori fotóin lát-tam? — vagy az indiánok, szőrén ülve meg a lovat, rézcsecsebecségeket árulva egy szakadék szélén, kiszuperált Mustangjukon hazahajrúzva a drót mögötti rezervátumba? — tegnap volt? tegnapelőtt? És San Francisco?

— Nézd — hallom az öcsémet — azt a lila fűvet. Emlékszel?

Odalent ködben még a Csendes-óceán, de lassan oszlik a köd, már a nap is süt, már villannak lent a végtelen vízen a habfodrok, már messze egy hajó is feltűnik, sosem tudom meg: távolodik-e vagy közeledik, és a Sierra szédítő útjai mellett az a különös, lila fűféle, mintha késő tavasz lenne azokban a gyerekkori, budafoki években, amikor a kikerics nőtte be ilyen sűrű foltokban a dombtetőt. Ez kísér, ez a furcsa, bársonyos lila, és újra tolul az óceán felől a köd.

— Ott már, de még nem látod, San Francisco.

Ködbe-párába bújik, majd repdes csak a köd, mindig támad valami szél, hogy sodorja, összezemoszza, a csomót szétrántsa hirtelen, hadd süssön a nap, hadd villanjon fel a híres-nevezetes Golden Gate vörös íve, a fegyenc-sziget, az Alcatraz, a bankok, biztosító-társaságok, hajózási vállalatok felhőkarcolói fenn, San Francisco számtalan meredek dombján, mint különös koszorú. És már a városban vagyunk, szelíd, hollandias elővárosok után neki egy vége-nem-látszó dombnak, hullámvasútak a széles utcák, felkapaszkodva, mélybe zuhanva, és újra fel. Ott csörtet mellettünk San Francisco furcsa csodája. Az egyik ilyen hullámvasút-úton kocog, csikorog-nyikorog felfelé az ómódi, nyitott kocsiút fogaskerekű, olyan öreg, hogy Virginia City múzeumában lenne a helye, de lelkesen jár, ülnek-lógnak rajta az emberek, vidámak és beszédesek, heccelődők, hát hogysisne, ebben a vadonatúj világban ez a régi, valószínűtlen jármű, ebben a rohanásban ez a dőcögés, szinte meg sem kell állnia, hogy összeszedje roskatag tagjait, útközben ugranak fel rá, és ugranak le róla az utasok. Visz, visz fölfelé, majd a mélybe bukva, de biztosan kapaszkodva fogaskerekeivel, s kitérül a belváros látványa, az európai szemünknek ismerősnek tetsző Market Street, fényeivel, üzleteivel, az Union Square

pálmaligetével, lángolón tarka virágáyaival, ez is, az is Európában lehetne, csak éppen ezt a minden pillanatban elemeire rogyanni készülő szerkezetet nem tűrné meg egyetlen európai világváros sem. Itt — ebben a zsúfolt Amerikában — ezen a fogaskerekűn tapasztalhattam először, hogy az embereknek közük van egymáshoz, hogy a „gyalogolni jó”, vagy erre a járműre lefordítva: „fogaskerekűzni jó”, közelebb hoz egymáshoz, olyan lármásan közvetlenek itt az utasok, az emberek, akárcsak Nápolyban lennék, — és minden járat elején, végén a szenzáció: rányikorog egy korongra az az egy-szál kocsi, és az utasok, biztatva egymást, nekigyürkőznek, segítenek megfordítani. Akár egy vásári körhinta lenne! Megy, kocog felfelé a fogaskerekű, át a városon, nyílik, tágul, összeszűkül újra a látvány, — a Kínai Negyed apró boltjaival, furcsa gyümölcszeivel, zöldegeivel, illedelmesen nyüzsgő, ferde-szemű lakosaival, egy pillanatra a pauliták temploma, most érhetett véget a mise, illedelmes-tartózkodón, ahogy az utcán, boltokban is, jönnek kifelé a kínai hívek, talán F. atya misézett, nem fogok találkozni vele, egyházközsége hű tagjának vendéglőjében kacsasültet enni, mert visz tovább a fogaskerekű, ha ágaskodnék, talán látnám köddel befűjtan a Golden Gate-t, oda-lent a kikötőt...

Keressük a székesegyházat, csökönnyösen, tévelyegve, nekirugaszkodva, visszafarolva, F. atya lelkemre kötötte, el ne mulasszam. De ez a néger negyed, rogygyant, málló házak, a kínai negyed nyüzsgésében is patikai rendje, tisztasága után valami bohém zürzavar, falkányi vágató, bicikliző gyerek, szélhordta, ködtakarta szemét, por. Itt lenne a katedrális...? Az ott, az a gótikát mimelő istenháza a székes-maszatos mellékutcában?

Öreg, fehérhajú néger a sekrestyés, akár Duke Ellington is lehetne.

— Ez kérem — mondja — a domonkosok temploma.

Igyekszik megmagyarázni: erre, aztán jobbra, a harmadik mellékutca, aztán megint... Itt is véget ért a mise, épp megáldja híveit a néger dominikánus, s már szállingóznak is kifelé, vasárnapi ünneplőben, s bent búcsúzik, felzúgva, az orgona.

Amíg a székesegyházat megtaláltuk! Milyen nehéz volt észrevenni egy dombtetőn, apró parkoska mélyén a jelentéktelen, háromszögű homlokzatot. Mintha nagyobb vikendház lenne, úgy mutatkozik be a St. Mary székesegyház. Ez lenne? Ilyen kicsi, köznapi? Odalent a mélyben az a régi, látványosabb, megfelel a köz-óhajnak, hogy milyenek illik lennie egy katedrálisnak. De odabent! Hatalmas beton félgömb, bazilika méretű, akár hangversenyterem, amfiteátrum is lehetne. Itt nincs semmi ájtatos vakhomály, ez a székesegyház a mai hívőnek épült, a racionális hitnek, mert itt minden racionális, célszerű. Négy hatalmas betonköteg — imára kulcsolt kezek —, ezek akár a Grand Canyonban tarthatnák így a világmindenséget, itt a kupolát tartják biztosan, de lebegtetve szinte. Beat-misé-re készülnek éppen, gyakorol a zenekar, az áhítat furcsa, szokatlan ritmusai zúgnak az orgonán, ifjú pap ül a billentyűk előtt. Már sötétedik, de fényben ragyog minden. Sehöl lámpa, csak az örökmécs vöröse a puritán, szembe miséző oltár mellett. Honnan ennyi fény? Az oltár fölött kristály csipkefüggöny, egy megdermedt, szeszélyes vizesés, ez világít úgy, ahogy az apró ablakokon kintről bevetődik a világosság. Nappal is, este is világít, mert fény mindig van, a sötétségben is. Mintha ezt vallaná ez a csillámló, fényt adó kristályzuhatag. Most éppen az alkonyodó város reklámfényeit csillogtatja, tarkán, szeszélyesen, és meg-megrezzenve ha felrikolt valamelyik hangszer, ha nyílik a kapu, szelet verve be egy pillanatra, zenévé változtatva mintegy a fényt.

Most már csak fehér kockák a vásznon. A film véget ért.

— Emlékezni fogsz? Mindenre?

— Mindenre.

Egy idézet

Három hét a lakatlan Amerikában, a nyugati parton. A három hét az öcsém-mel véget ért. Újra a leviathanon, hazafelé. Körülöttem besötétedik, majd lilán-rögtön hajnalodik, alattam Izland tűzhányói. Olvasok, Elias Canetti naplójegyzeteit. Hogy illik most ide ez a két mondat! „Az a sok város, amit látunk, a tájak, térségek és az utak! Valahol mind találkoznak, és új édeenné válnak.” Azzá, mibennünk, bennem is, az emlékeimben.

(V é g e)